

Nejdražší přátelé,

dali jsme si schůzku na každoročních duchovních cvičeních fraternity s otázkou: «Co nás vytrhne z nicoty?» Jedna impozantní a dramatická neočekávaná událost nás donutila, abychom se vzdali našeho všemi tolik očekávaného setkání. To nám nevzalo otázku, případně jí učinilo ještě akutnější, kvůli typu výzvy, které na celém světě čelíme. Právě situace, která vznikla, tedy činí ještě urgentnější poměřovat se s otázkou, s tím, že budeme hledat odpověď, která by se ukázala být na úrovni. Zdálo se nám tedy nutné, abychom se i nadále doprovázeli v této závratné době, ve které nic nedoléhá na život všech tak mocně. Toužíme po tom, abychom stáli před provokací, která se týká nás všech, aniž bychom se uchýlili do ústraní. To nám umožní, abychom ověřili, zda se nové poznání a nové přilnutí - vlastní «novému stvoření» zrozenému ze křtu - v nás stávají «normálním vědomím, se kterým procházíme veškerý souhrn okolností reality» (L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, Vytvářet stopy v historii světa, Bur, Milán 2019, str. 90). Don Giussani nám nabízí cennou metodologickou radu k tomu, abychom dosáhli tohoto ověření: «Aby mentalita byla doopravdy nová, je zapotřebí, aby z vědomí svého “náležení” byla neustále angažovaná ve srovnání s přítomnými událostmi». Angažování ve srovnání s přítomnými událostmi je metoda, která je nám doporučována k tomu, aby se mentalita stala doopravdy novou. Vskutku, «jestliže nevstoupí do přítomné zkušenosti, nové vědomí neexistuje, je to abstrakce. V tomto smyslu, nehodnotit události, znamená umrtvovat víru» (tamtéž, str. 91-92). Příslib, že takové srovnání v nás může nechat vykvést ono nové stvoření, které se zrodí ze křtu a které se probudí v setkání s živou křesťanskou komunitou, činí tuto naši společnou cestu fascinující. Text, který připravuji, a nad kterým budeme v příštích měsících pracovat, chce být k tomu nástrojem. Zde dále budete moci číst jeho Úvod.

Julián Carrón
květen 2020

CO NÁS VYTRHNE Z NICOTY?

Julián Carrón

ÚVOD

«Co je člověk, že na něho pamatuješ, syn člověka, že se ho ujímáš?»¹

Jakou sílu mají dnes tato slova z žalmu, poté, co jsme si jasněji uvědomili naší nicotnost, naší křehkost a bezmocnost kvůli jednomu viru, který přitlačil celý svět ke zdi! Toto vědomí, které jsme získali díky záležitosti koronaviru, nechává ještě více vyvstat náš úžas – právě když jsme konali zkušenost druhých, kteří se od nás vzdalovali z důvodu nakažení – kvůli přítomnosti Někoho, kdo se o nás stará, pro koho máme větší hodnotu než celý svět: «Miloval jsem tě odvěkou láskou, měl jsem soucit s tvou nicotou».²

Jak bychom mohli začít den, aniž bychom se nedojali kvůli této preferenci, kterou na sobě pociťujeme? O to více v této době. Jaká je povaha takové preference? Milost, že nás učinil součástí této zprávy: že nejsme s naší nicotou sami, že On je zde, že Kristus je zde. Ten nejcennější dar, který jsme kdy obdrželi, je Jeho přítomnost, přítomnost, která přetrvává v historii. Proto každé ráno po probuzení prosme: *Veni Sancte Spiritus. Veni per Mariam*, aby v nás tato preference ještě více rezonovala, a abychom si mohli stále více užívat, vychutnávat tento dar, bez kterého bychom se ani nedokázali dívat na naší existenciální podmínku.

«Co nás vytrhne z nicoty?». To je otázka, která měla řídit naše roční Duchovní cvičení, nejdůležitější gesto fraternity. Jestliže nám zdravotní nouzový stav nařídil, abychom se ho vzdali, nesmazal ale otázku, která naopak právě pod světlem nedávných událostí získala ještě větší váhu. Otázka, zaslaná v předstihu všem těm, kteří by se byli účastnili, aby napomohla k tomu, abychom byli pozorní k vlastní zkušenosti a k zranění vlastního osobního příspěvku, vyprovokovala velkolepý pohyb a strž vděčnosti. Je to další důkaz toho, že – jak se již stalo loni³ – když se něco zmocní naší lidskosti, se všemi jejími ranami, ihned si toho všimneme a reagujeme.

«Co nás vytrhne z nicoty?». Otázka byla vnímaná jako relevantní ke zkušenosti života, vzbudila okamžitou vděčnost, a zároveň byla vnímaná jako velké gesto přátelství. To vrhá světlo i na smysl slova přátelství: jsme přátelé, abychom si pomáhali nemít strach z otázek, i z těch, které zaměstnávají a zneklidňují, které zraňují a otrásají. Naše bytí spolu by nemohlo být přátelstvím, kdybychom je nějakým způsobem dávali stranou. Poté, co jeden z vás obdržel navrženou otázku, mi napsal svůj dopis, který začíná: «Promiň, jestli ti nevykám. Chtěl bych ti napsat jako příteli, příteli, kterého žádám o pomoc, příteli, kterého žádám o nemožné. A přátelům tykám». Být přátelé znamená dívat se do tváře této otázce, společně, s celou naší lidskostí, s takovou jaká je: «Co nás vytrhne z nicoty?».

1. O jaké nicotě mluvíme?

Jestliže jsme mluvili o «nicotě», je to proto, že se existence současného člověka – tedy naše osobní a sociální existence – způsobem stále jasnějším a velkolepějším, bez speciálního povyku a oznamování, a přece ne bez viditelných efektů, jeví jako poznamenaná nihilismem. Nenarážíme na kulturní proud, ale na existenciální situaci. Je to tato situace, na kterou se se zájmem díváme, i jen ve svých existenciálních rysech, ne kvůli analytické nebo popisné zálibě, spíše s vášní toho, kdo touží objevit cestu, která umožní životu každého z nás kráčet směrem k vlastnímu naplnění, v daných okolnostech, ať už jsou jakékoliv.

¹ Žalm 8,5.

² Srov. Jeremiáš 31,3.

³ Odkazuje se na duchovní cvičení fraternity Comunione e Liberazione s názvem «Co odolá nárazu doby?», které proběhly v Rimini od 12. do 15. dubna 2019.

Jaké charakteristiky má nihilismus, který se způsobem více či méně explicitním, více či méně vědomým, vsunul do našeho způsobu myšlení a žití?

Na jedné straně se prezentuje jako podezření ohledně poslední konzistence reality: vše končí v nicotě, i my sami. «Ze závratného vnímání pomíjivého zdání věcí se rozvíjí pokušení jako podlehnutí a lživé popírání myslet si, že věci jsou iluzí a nicotou».⁴

Na druhé straně – ve spojitosti s první - se prezentuje jako podezření ohledně positivity žití, nad možností smyslu a užitečnosti naší existence, která se běžně překládá jako vnímání prázdna, které zastrahuje všechno to, co děláme a způsobuje jemné zoufalství, i v životech, které jsou zaneprázdněné a plné úspěchů, s diáři nahuštěnými schůzkami a plány do budoucna.

Jeden známý film z osmdesátých let *Nekonečný příběh* naráží na tuto situaci podmanivým a působivým způsobem. Jedná se o rozhovor mezi Gmorkem, «sluhou Moci, který se skrývá za Nicotou», a Atreyuem, mladým hrdinou, který je zavolán, aby zastavil Nicotu. «Lidé se vzdali vědění. A zapomínají na vlastní sny. A tak se Nicota rozšiřuje», říká první. «Co je to tato Nicota?!», ptá se ho druhý. «Je to prázdno, které nás obklopuje. Je to zoufalství, které ničí svět, a já jsem mu pomáhal [...] Protože je jednodušší panovat tomu, kdo v nic nevěří. A toto je ten nejjistější způsob, jak získat moc».⁵

V takových sugestivních metaforách se vyjadřuje něco z onoho jednání, které dnes označujeme slovem «nihilismus». Všichni ho můžeme rozeznat: «nicota, která se rozšiřuje» v životě, «zoufalství, které ničí», «prázdno, které nás obklopuje», které se tedy stává sociálním fenoménem.

Možná fakt, že jsme se museli zastavit kvůli koronaviru, nás nechal uvažovat, jak se nám dlouho nedělo, nad tím, kdo jsme, jak a z čeho žijeme, nad tím, jaké vědomí máme o sobě sama a o věcech. Jak říká Tolstoj: «Dnešnímu člověku by stačilo zastavit si okamžik ze své aktivity a uvažovat, srovnávat potřeby svého rozumu a svého srdce s aktuálními podmínkami existence, aby si uvědomil, že celý jeho život, veškeré jeho akce, jsou v neustálém a zjevném protikladu s jeho vědomím, jeho myslí a jeho srdcem».⁶

Jako jedna mladá gymnazistka, která si uvědomila sebe sama, když se zastavila a uvažovala: «Myslím si, že během prvního týdne karantény jsem prožívala jako mnoho dalších lidí okamžiky velké sklíčenosti. Představa, že budu zavřená doma a nevidím kamarády, svého přítele nebo nebudu moci jít svobodně ven, mě terorizovala. Pak jsem ale uskutečnila několik telefonních rozhovorů, díky kterým jsem se vzchopila. Hlavně rozhovor s jedním mým kamarádem, který tváří v tvář mému “mám se dobře, ale ne moc”, chtěl jít více do hloubi. Když jsem s ním mluvila, uvědomila jsem si, že už jsem si dlouho nekladla otázky, nechávala jsem si všechno po sobě sklouzávat, trošku ze strachu, trošku, že jsem se nechtěla dostat k nepohodlným odpovědím. Uvědomila jsem si, jak bylo hloupé neklást si otázky, když jsem pak nebyla šťastná. Tak jsem se začala ptát sebe sama, co mi doopravdy nahání strach, a uvědomila jsem si, že to, co mi přináší úzkost, je ticho, protože mě vede k přemýšlení, staví mě před moje otázky. A první důvod, kvůli kterému mám strach si klást otázky, je fakt, že se bojím, že nemám odpovědi. Toto vysvětluje, proč tolik utíkám od nevyhnutelného ticha, které mě přepadá před spaním. Abych se vyhnula tomu, že tím budu zachvácená, dělám to tak, aby moje mysl byla zaplavená myšlenkami každého typu, tak, abych se nemusela starat o to, že budu muset sama sobě skládat účty, dokud neprijde okamžik spánku. Dělalí mi starosti odpovědi, které jisté otázky mohou mít, mám strach, že mě donutí skládat účty s částmi mne, které nechci znát, nebo které mě nechají podniknout náročnou cestu. Jak řekl můj kamarád, preferuji žít v bublině utvořené z úsměvů, smíchu, okamžiků skleslosti a smutku, všechny extrémně umrtvené, zmatněné. Žiji na kolotoči emocí, který mě jeden den doveze nahoru a další den mě nechá upadnout to té nejtmaší sklíčenosti; nadchnu se z času, kdy zakouším onu emoci, abych pak odložila všechno do šuplíku “krásných zkušeností”. Ale uvědomuji si, že mi toto

⁴ L. Giussani, *Člověk a jeho určení*, Marietti 1820, Janov 1999, str. 13.

⁵ *Nekonečný příběh (Die unendliche Geschichte)*, RFT 1984), režie a scénografie Wolfgang Petersen.

⁶ L. Tolstoj, *Vnitřní probuzení*, Incontri, Sassuolo 2010.

nestačí, já chci mnohem více, chci něco, co musí být nezbytně velké, protože - jak říká Kierkegaard – “nic konečného, ani celý svět, nemůže uspokojit lidskou duši, která cítí potřebu po věčnosti”».

Před časem časopis *Tracce* popisoval nihilismus, o kterém mluvíme, jako «nepřítele subtilního, obtížného k uchopení a rozpoznání, protože ne vždy se prezentuje s jasnými rysy [...], ale mnohem častěji má nehmatatelné uspořádání prázdné lahve na vyhození». ⁷ Nehmatatelné a zároveň velmi konkrétní. Jeden vysokoškolský kamarád to popisoval těmito slovy: «Nicota je mnohem tenčí a plazivější, než jsem si představoval, malá každodenní nicota, která kolikrát hrozí, že bude panovat mým dnům».

Když se budeme snažit co nejvíce zaostřit problém – který někteří možná ani nevidí nebo se ho zdráhají vidět – můžeme říci: podezření ohledně nedostatku konzistence reality a nedůvěra v možnost významu a naplnění existence se proplétají a navzájem se podporují v onom nihilismu, který se týká všech.

Aktuální forma nihilismu je tudíž popsitelná jako smysl prázdná venku (kontext, ve kterém se žijeme, který se může někdy vyjádřit jako «bublina vytvořená z úsměvů, smíchu, okamžiků skleslosti a smutku, všechny extrémně umrtvené, zmatněné») a uvnitř nás («uvědomuji si, že mně toto nestačí, já chci mnohem více»), jehož následek je oslabení vztahu s realitou, s okolnostmi, které se nakonec zdají být všechny nesmyslné, nehodné získat od nás opravdový souhlas. Je v nich jakoby *strnulost* já, která brzdí angažovanost s tím, co se děje, i když je člověk zaměstnán vírem frenetických aktivit; ony aktivity, které náhle a na určitý čas, byly přerušeny koronavirem – tak, že jsme všichni byli nějakým způsobem málo nebo hodně “donuceni” přemýšlet nad tím, kam jdeme, co chceme udělat s naším životem, nad tím, co ho může opravdu podpírat.

Lewis k tomuto popisu přidává nuanci. «Křesťané», píše v jednom ze svých slavných dopisů Zmarchroba synovci Tasemníkovi, «popisují Nepřítele [tedy Krista] jako člověka “bez kterého je Nicota silná”. A Nicota je hodně silná: je natolik silná, že člověku krade nejlepší roky ne ve sladkých hříšcích, ale v příšerné *nestálosti mysli*, která se potlouká v nečem, co sama neví, aniž by věděla důvod, v uspokojení tak slabých zvědavostí, že si je toho vědoma pouze z poloviny».⁸

Strnulost, proměnlivost mysli, a jak poznamenává Orwell ve svém prorockém románu *1984, apatie*: «Zasáhl ho fakt, že to, co doopravdy charakterizovalo moderní život, nebyla tolik jeho krutost, ani obecný smysl nejistoty, které člověk pociťoval jako onu tvář, onu fádni apatii».⁹ To, co rozežírání nitro “já” a co prohlubuje vzdálenost, propast mezi námi a tím, co se děje, je «fádni apatie»: «Nebylo nic v tom, co mě obklopovalo, co bych tedy mohl respektovat, nebo čím bych se cítil být přitahován», popisuje Dostojevskij.¹⁰

Zdá se tedy, že “nic” není schopné doopravdy angažovat “já”. Vztahy, které i když máme, věci, které i když děláme, nás nudí, i ty, které nás po určitou dobu nadchnuly.

Toto je tvář, kterou dnes na sebe vzal nihilismus: astenie, absence napětí, energie, ztráta chuti žít. «Bohatství jsou větší, ale moje síly menší; již není myšlenky, která by k sobě vážala lidi, vše změklo a oslabilo se, vše a všichni se stali apatickými a vysílenými. Všichni, všichni, my všichni jsme zmalomyslněli!»¹¹

Proto papež František tvrdí, že dnes je «vážnou hrozbou [...] ztráta smyslužití».¹² Vyjadřuje to sužujícím způsobem Cesare Pavese v této poezii, kterou napsal, když měl sotva sedmnáct let: «Jít ulicemi osamělý / neustále trýzněný hrůzou / že uvidím, jak se před očima vytrácí / stvoření dlouho vytoužená; / cítit ochabovat uvnitř v duši / zanícení, naději ... vše ... vše / a zůstat tak bez lásky, / [...] / zatracený ke každodennímu smutku».¹³

⁷ C. Esposito, *Nihilismus dveří vedle*, interview s Davidem Perillem, *Tracce-Litterae communionis*, listopad 2019, str. 12-18.

⁸ C. S. Lewis, *Rady zkušeného d'ábla*, Oscar Mondadori, Milán 1979, str. 51-52. Text v kurzívě náš.

⁹ Srov. G. Orwell, *1984*, Oscar Mondadori, Milán 1983, str. 97.

¹⁰ F. Dostojevskij, *Memorie dal sottosuolo (Zápisky z podzemí)*, Mondadori, Milán 2011, str. 70.

¹¹ F. Dostojevskij, *L'idiota (Idiot)*, Feltrinelli, Milán 2011, str. 476.

¹² Papež František, *Generální audience*, 27. listopadu 2019.

¹³ C. Pavese, «A Mario Sturani» (Máriovi Sturani), Monza - Turín, 13. ledna 1926.

Před několika měsíci mi napsala jedna mladá vysokoškolačka: «Poslední dobou jsem si uvědomila jako nikdy předtím, že žiji okamžiky nicoty, okamžiky ve kterých je horizont mého života charakterizován pádem touhy a já se vytrácím, žiji napůl. Nicota, která je ve mě, mluví jemným způsobem, vede mě k tomu, abych se šetřila: vede mě k šetření mých energií, protože má cenu dělat pouze to, co mám na mysli, bez toho, aniž bych brala v potaz další nabídky; k šetření ve vztazích, protože nemá cenu sdílet moje námahy. Zkrátka vede mě k nejnětějšímu minimu a já se ocitám stále více vyprahlá a nespokojená. I v těchto posledních listopadových dnech se mi zdá, že žiji v ponuré atmosféře: Navzdory mnoha krásným příležitostem, počínaje neočekávaným vztahem s prváky až po promoci starších kamarádů, se často ocitám uzavřená do svých myšlenek a námah. Uvědomuji si, že jsem ponechána napospas nicotě, neklidu, které nedokážu vysvětlit».

Na stejnou zkušenost naráží pasáž jiného dopisu, který jsem dostal nedávno: «Tím, že jsem doma bez práce [z důvodu izolace nařízené zdravotním nouzovým stavem], jsem na vlastní kůži začala zakoušet, co je to tato nicota, na kterou se odkazuješ. Jestli tato doba není vyplněná něčím, co přetrvá, je přímo úplně prázdná a já jsem nula».

Ale to není všechno. K charakteristikám, na které jsme upozornili, se přidává také smysl bezmocnosti změnit uspořádání, které jsme na sebe vzali (říkali jsme «nehmatatelné uspořádání prázdné lahve na vyhození»), znovu se zvednout, jako by nestačilo úsilí a ani jisté podněty, které nás dosáhnou z venku, a znovu nás postaví na nohy, změní nám pohled na sebe sama a na věci, a dají nám pocítit důležitost reality a vysvobodí nás z prázdna, které cítíme.

Je to bolestivá zkušenost, která spojuje mnoho našich současníků. «V pravdě není nic, co by dokázalo zabránit stále více přiblíženému návratu oněch okamžiků, ve kterém tvá absolutní samota, vnímání všeobecné prázdnoty, tušení, že tvá existence se přibližuje k bolestivé a definitivní pohromě, se slučují do stavu opravdového a vlastního utrpení».¹⁴

Potřebujeme něco, co by bylo schopné znovu vzbudit veškerý přínos naší touhy a co by nás znovu otevřelo provokaci reality, okolností, abychom mohli «stále intenzivně žít realitu».¹⁵ Uvědomujeme si, že prosté dění se věcí nestačí, nacházíme se v situaci člověka, který se snaží vylézt na svah a znovu klouže zpátky, vrací se do výchozího bodu. Znovu upadáme do naší nicoty. Nevidíme, co by mohlo být s ní v kontrastu a nechápeme odkud začít. Jsme tudíž hluboce v rozpacích se sebou sama. Je to neklid, který rozpoznal v mladých – který se ale rozšiřuje na všechny – psychoanalytik Galimberti, jehož větu jsme citovali na zahajovacím dni:¹⁶ «Mladí se nemají dobře a ani nechápou ani proč».¹⁷

«Slyšet tuto Galimbertovu větu na zahajovacím dni», mi píše jeden mladý kamarád, «mi rvalo srdce, protože perfektně popisuje můj život v tomto období. Již několik měsíců je ve mě jistý druh nespokojenosti a smutku ve všem, co dělám. Vidím, že tato nespokojenost je všude, jako kdyby pod maskou úsměvu a tisíce věcí, které je potřeba udělat, vládla nicota, absence opravdového významu, absence opravdové radosti. A když chybí význam, zůstává jen povinnost, zbytečný smysl povinnosti, který mě táhne ještě více ke dnu. Možná je právě toto nihilismus, o kterém k nám často mluvíš. Je to problém, který se týká mé existence. Je to jako kdyby život byl méně životem. A první důkaz toho je, že vše to, co nejde podlé mých plánů, se stává balvanem, který mě drtí. Stačí něco málo, jedna malá věc, která nejde, tak jak bych chtěl, a já se hroutím, vzdávám se, klesám na mysli. Tváří v tvář realitě jsem jako rezignovaný a smutný. Navzdory maskám, pokusům tvářit se jako by nic, úsilím jít dál, si uvědomuji, že v hloubi, tváří v tvář všem věcem, které se mi dějí a které vidím, jsem smutný, ale nechápu příčinu. Jen před několika lety to bylo naopak, obtíže byly odrazové

¹⁴ M. Houellebecq, *Estensione del dominio della lotta (Rozšíření nadvlády boje)*, Bompiani, Milán 2007, str. 15.

¹⁵ L. Giussani, *Il senso religioso (Náboženský smysl)*, Rizzoli, Milán 2010, str. 150.

¹⁶ Odkazuje se na Zahajovací den dospělých a vysokoškolských studentů z Comunione e Liberazione s názvem «Kdo je tento člověk?», který se konal v Miláně 29. Zář 2019.

¹⁷ U. Galimberti, «A 18 anni via da casa: ci vuole un servizio civile di 12 mesi» («V 18ti letech z domu; chce to civilní službu na 12 měsíců»), rozhovor s S. Lorenzetto, *Corriere della Sera*, 15. září 2019.

můstky, ne balvany; nyní se na potřebu, kterou mám v srdci, snažím nedívat, předstírám, že neexistuje, předstírám, že mi je dobře, už mě nic neohromuje. Potřebuji něco velkého, co by zvítězilo nad nicotou, do které jsem upadl. Děkuji ti za společnost, kterou mi děláš, že mě se svými otázkami vyzýváš a žádám tě o pomoc, potřebuji se zase znovu začít ohromovat, potřebuji rozumět tomu, co se mi děje během dne, protože nechci zůstat v této nicotě».

Člověk se nechává unést tím, že se zaměřuje na banální věci, bez očekávání, aby nějakým způsobem vyplnil čas, který plyne. «Nicotu si člověk nevybírání, odevzdává se nicotě»,¹⁸ protože jak říkal Malraux, «neexistuje ideál, kterému se můžeme obětovat», pro který se můžeme doopravdy angažovat, «protože známe lež všech, my co nevíme, co je pravda».¹⁹

Aktuální nihilismus, jak je vidět, již není nihilismus jako dříve, který se hrdinsky napadal hodnoty; dnešní nihilismus není ambiciózní: má tvář “normálního” života, ale s červotočem uvnitř, protože se zdá, že nic nemá cenu, nic nepřitahuje, nic doopravdy nezaujme. Je to pasivně podstoupený nihilismus, který proniká pod kůži a vede k únavě touhy, jako vyčerpaný maratonec okamžik poté, co vyběhl. Augusto Del Noce mluvil o «radostném nihilismu», «bez znepokojení», který by chtěl utopit «augustinské *inquietum cor meum*» v povrchních potěšeních.²⁰

2. Svoboda je před výzvou

V tomto kontextu stojí naše svoboda před výzvou. Ptejme se: můžeme se omezit na to, že budeme odtahitým způsobem sledovat představení nicoty, která přebývá v našem životě, jako píše Houellebecq? «Postaven na křižovatku prostoru a času, / s chladným okem pozoruji postupování nicoty».²¹

Svoboda se může i rozhodnout, že neuvidí a že bude utíkat: «Ok, jsme v nadvládě nicoty. *Uf*, no a?», s tím, že si bude namlouvat, že problém vyřešíme jednoduše odvrácením pohledu. To můžeme v každém případě udělat. Edgar Morin, jeden z nejznámějších žijících evropských myslitelů, si akutně všímá: «Pochopil jsem, že jeden pramen chyb a iluzí je skrývat fakta, která nás ruší, umrtvovat je a odstraňovat z naší mysli»²² Jako říci, pryč se zubem, pryč s bolestí; to, co oči nevidí, srdce nebolí. V době koronaviru jsme zkoušeli dělat všechno.

Kdyby Job žil v této naší epoše, jeho kamarád Zofar, k tomu aby ho utěšil kvůli neštěstím, která podstoupil, by mu mohl říci: «V okamžicích izolace je potřeba se odreagovat! Neexistuje lepší analgetikum než je potěšení!».

Je to ale pravda? Můžeme tedy doopravdy dokázat v záměru, který Del Noce připisuje radostnému nihilismu, zlikvidovat neklid srdce nebo, jak říká Morin, odstranit z naší mysli postupování nicoty? Ať se každý dívá na vlastní zkušenost a hodnotí. Můžeme doopravdy vyřešit problém tímto způsobem, pouze když odvrátíme tvář na druhou stranu?

Jsou zde ti, kteří jsou jako Andrea Momoito upřímní a přiznávají nepraktičnost této cesty: «Prožíváš náročný den? Nedělej si starosti, pošlu ti jednu z oněch pitomých hlášek, které nadále přeposíláme přes WhatsApp, i když mi neprijdou ani trošku zábavné, i když se cítím jako cynička, která se druhým snaží vyrvat úsměv, zatímco všechno to, co bych chtěla dělat, je dívat se na Hospital Central [seriál TV, pozn. red.]. Natáčím video s jednou mojí kolegyní Andreou Liba, myslím na odporné obrázky gif k umístění na Instagram a pak se hroutím, protože v nic nevěřím. Potřebuji vědět, že můj svět je zde, ale není tomu tak. [...] Již nemám co říct, jenom to, že jsem

¹⁸ C. Fabro, *Libro dell'esistenza e della libertà vagabonda (Kniha toulavé existence a svobody)*, Piemme, Casale Monferrato (AL) 2000, str. 28.

¹⁹ A. Malraux, *La tentation de l'Occident (Pokušení ze západu)*, Bernard Grasset, Paris 1926, str. 216; náš překlad (v it.).

²⁰ A. Del Noce, *Lettera a Rodolfo Quadrelli (Dopis Rudolfovi Quadrelli)*, Inedito, 1984. «Současný nihilismus je radostný nihilismus, bez znepokojení (možná by se dal definovat pro potlačení augustiniánského *neklidného srdce*)».

²¹ M. Houellebecq, *Cahier*, La nave di Teseo, Milán 2019, str. 23.

²² E. Morin, *Insegnare a vivere. Manifesto per cambiare l'educazione (Naučit žít. Manifest pro změnu výchovy)*, Raffaello Cortina, Milán 2015, str. 14.

zoufalá, že je pro mě těžké pochopit spoustu veselí ve vzduchu a spoustu optimismu, spoustu žádostí na Zoomu, spoustu zpráv, spoustu potlesků a spoustu kravin. [...] Nezbyvá mi než se naučit soužití s tímto hněvem. Tento hněv, který mě zaplavuje a jehož nevím komu přičíst vinu».²³

Způsobem stejně tak upřímným Sol Aguirre vyznává, že vypracovala recept, jehož ona sama uznává nekonzistentnost: «A tady jsem, abych vám vyprávěla hlouposti [...], abych viděla, jestli náhodou jedna z nich vyprovokuje úsměv na zamračené tváři. Úsměv, ještě jednou, jako protilék na příliš temnou realitu. Smích, často tak pohrdaný, je vždy mým lékem».²⁴

Fakt je, píše Simone Weil, že «nikdo [...] se neuspokojí čistě a jednoduše žitím [...]. Chceme žít pro něco»,²⁵ chceme žít intenzivně.

«Člověk se může splést v myšlenkách, ale není možné se splést srdcem nebo ztratit vlastní vědomí kvůli chybě».²⁶ Jestliže není možné se splést srdcem, co toto znamená?

3. Překvapení

Tváří v tvář naší neschopnosti do hloubi vyřešit náš neklid – tedy problém oné nicoty, která rozrušuje naše dny – se můžeme rozhodnout, že to nebudeme brát v potaz, s tím, že to odstraníme. Ale, hle překvapení, bolest zůstává. A jak moc! Neklid srdce může být přikryt, ne potlačen; nespokojenost může být skrývaná, ne odstraněná. Je v nás něco, co nemůže být koneckonců umlčeno. I přes masky, které nosíme a přes pokusy dělat jako by nic a usilovat o to jít dál, jsme smutní a vše je jako balvan, který nás drtí. Kdepak pryč se zubem, pryč s bolestí! Bolest zůstane. Proč? Protože je v nás něco, co vydrží.

«Bylo ve mě něco, co neumíralo, v hloubi mého srdce a mého vědomí: něco, co nechtělo zemřít a co se projevovalo pod formou spalující úzkosti».²⁷

Co odolá? Píše to Houellebecq v dopise Bernard-Henri Lévy, který jsem v posledním roce mnohokrát citoval, právě proto, že se mi zdá, že příkladným způsobem svědčí o lidské dynamice, kterou popisujeme: «Myslím si, že dokáží uznat, že jsem stále častěji zakoušel touhu být milován. Minimum reflexe mě pokaždé přesvědčila [...] o absurditě takového snu [...]. Ale reflexe s tím nemohla nic udělat, touha přetrvávala a musím přiznat, že ještě pořád přetrvává».²⁸

Takže – naléhám – nedělejme si ze sebe srandu a nedovolme, aby si z nás někdo dělal randu a říkal, že k tomu, abychom vyřešili problém, se stačí dívat na druhou stranu: nihilismus nachází bod rezistence především v nás samotných. Věnujme mu pozornost.

Tváří v tvář výzvě koronaviru Isabel Coixet musí uznat svou bezmoc: «Vše to, co jsme považovali za samozřejmé, již není. A to, co se před námi otevírá, je hustá mlha, bez světla. Uznávám, že tuto hodinu, tyto minuty, které se stávají věčnými, nedokáží žít».²⁹ Španělská režisérka uznává, že nedokáže stát před tím, co se děje jí i nám a toto jí způsobuje neklid, který přetváří minuty, které plynou, v noční mûru, která se zdá být bez konce. Sol Aguirre ze své strany popisuje zkušenost izolace: «Během prvního týdne uvěznění jsem měla strach. Nejen kvůli viru, ale také kvůli možnosti, že by mě smutek přišel navštívit. Odkazují se na onen nesnesitelný a trvalý smutek, který zatemňuje zrak a život. Nikomu jsem to nepřiznala, protože vím, co by mi řekli: buď šťastná, dělej plány, najdi řešení».³⁰

Co je v těchto reakcích, v těchto upřímných a otevřených vyznáních evidentní? Přetrvávání oné prvotní struktury člověka, kterou je touha. Je ohromující to vidět v člověku, jako je Houellebecq,

²³ A. Momoito, *Público*, 10. dubna 2020.

²⁴ S. Aguirre, *El Español*, 3. dubna 2020.

²⁵ S. Weil, *L'amore di Dio (Boží láska)*, Borla, Řím 1979, str. 78.

²⁶ F. Dostoevskij, *Lettere sulla creatività (Dopisy o kreativité)*, Feltrinelli, Milán 1991, str. 55.

²⁷ F. Dostoevskij, *Memorie dal sottosuolo (Vzpomínky z podzemí)*, cit. dílo, str. 147.

²⁸ F. Sinisi, «Michel Houellebecq. "La vita è rara"» (Michel Houellebecq. "Život je vzácný"), *Tracce-Litterae communionis*, červen 2019, str. 65.

²⁹ I. Coixet, *ABC*, 31. března 2020.

³⁰ S. Aguirre, *El Español*, 10. dubna 2020.

jak dosvědčuje citovaný dopis. «Prvotní postoj, ve kterém je člověk stvořen – píše Giussani – je impulz s přesným směrem a s přesným termínem, napětí tedy k samému tajemství, které ho klade, k nekonečnu Boha; *Fecisti nos ad Te, Domine, et irrequietum est cor nostrum donec requiescat in Te* (sv. Augustin)».³¹ Tato prvotní struktura se zvěstuje ve své neredukovatelnosti právě v hloubi nihilismu, který se dnes stal kulturním oblekem a sociálním fenoménem.

Jaký je tedy první krok člověka, který nechce žít tak, že bude utíkat od problému, který nedokáže vyřešit? Uznat právě v tomto kontextu prázdna smysl, že je zde něco neredukovatelného, co odolá nihilismu, každému racionalistickému cynismu, jak emblematicky dokládá nihilista jako je Houellebecq. Co vydrží? Mé já, neredukovatelné.

Jestli jsem pozorný, musím uznat přetrvávání elementární struktury mého já, mne, které také trpí prázdňem smyslu, do kterého jsem ponořen, tím že se od jisté doby stalo “ovzduším”, “kulturou”: čím víc se nicota rozšiřuje, tím víc rány a očekávání naší lidskosti vyplouvají s celou svou mocí, již ne přikryté kulturními dialektikami a kolektivními plány, které již nad námi nemají vliv: jsou to očekávání a rány, které vyplouvají ve své nejelementárnější tváři, bez brnění přílišných proslovů.

«Bylo něco, co ve mě neumíralo», říkal Dostojevskij. A Chesterton poznamenává: «Pouze když jste vážně ztroskotali, najdete vážně to, co potřebujete».³²

Viděli jsme to překvapivým způsobem, když explodovala epidemie koronaviru. Probuzení z naší strnulosti, vypluly na povrch otázky. «Byli jsme v epoše – potvrzuje Maurizio Maggiani, dotázaný časopisem *Tracce* – která se zdála, že skončila tam. Kdy se již nemohlo nic stát, vše mělo svou nenapadnutelnou logiku. Systém nemohl být pochroumán. Žili jsme, jako bychom říkali: co ještě chceš? Co lepšího chceš? A kde je více? Kde je to lepší? Byl to konec historie. [...] Nekonečná pláň, ne plochá země. A místo toho telurický pohyb tuto nehybnou plochu zkrabatěl a udělal z ní zneklidňující krajinu». Jaký byl první výsledek tohoto zemětřesení? Otázky. «Je nutné, abychom si každý kladl otázky, protože nás umístí do méně stísněného prostoru, vytrhnou nás z mříží vězení, do kterého jsme se uvěznili. [...] Ve věřavách, v našem chaosu se můžeme vést k pravdě, k dospělé podmínce. Jak? Právě tím, že se budeme ptát. Když budeme klást otázky». Tváří v tvář otázkám se utiňuje «veškerá nadutost, pýcha»,³³ která nás tak často doprovází.

Byli jsme vyzváni závrtnou okolností a otázky vytvořili průlom do zdí *comfort zone*, do které jsme se uchýlili. Bublina se rozpadla: «Žili jsme příliš dlouho v anestezii», říká Nuria Labari, «s tím, že jsme součástí systému, který je příliš často ve svých základech špatný».³⁴ Učinili jsme zkušenost toho, co Giussani potvrzuje v desáté kapitole *Náboženského smyslu*: «Jedinec, který by málo žil střet s realitou, protože například měl příliš málo námahy, kterou musel vykonat, bude mít slabý smysl vlastního vědomí, bude méně vnímat energii a vibraci svého rozumu».³⁵

Jsou okamžiky, ve kterých do nás realita naráží tak mocně, že je velmi těžké zmírnit její náraz, vyhnout se nebo ignorovat provokaci. To, co se stalo, znovu vzbudilo – se spoluúčastí naší svobody – naší pozornost tím, že znovu uvedlo do pohybu náš rozum, osvobodilo otázky po smyslu, které vyjadřují jeho přirozenost. Mluvím o oné nutnosti smyslu, který nás utváří a který s nahou a syrovou realitou mocným způsobem znovu přinesl na povrch náraz – akceptovaný. V tomto smyslu jsme mluvili o «probuzení lidskosti».³⁶

Čím víc postupuje nihilismus a čím se stává evidentnější nemožnost žít beze smyslu, tím víc se pociťuje nezničitelná touha být chtění, být milovaní.

³¹ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano (Hledajíc lidskou tvář)*, Rizzoli, Milán 1995, str. 231.

³² G.K. Chesterton, *Le avventure di un uomo vivo (Dobrodružství živého člověka)*, Mondadori, Milán 1981, str. 62.

³³ M. Maggiani, «Il cambio della vita» (Změna života), interview, redigoval Alessandra Stoppa, *Tracce-Litterae communionis*, květen 2020, str. 15-16.

³⁴ N. Labari, *El País*, 18. března 2020.

³⁵ L. Giussani, *Il senso religioso (Náboženský smysl)*, cit. dílo, str. 139.

³⁶ Srov. J. Carrón, *Il risveglio dell'umano, Riflessioni da un tempo vertiginoso (Probuzení lidskosti, Reflexe ze závrtného času)*, Bur, Milán 2020, ebook.

Je to to, co se děje «marnotratnému synovi»³⁷, o kterém mluví evangelium: čím víc sestupuje dolů, tím víc v něm překvapivě vyvstává nostalgie po svém otci. Ale i ten, kdo si myslí, že nemá otce – jako ten, kdo se ztotožňuje s postojem popsáním od Houellebecqa – si uvědomuje, že touha být milovaný přetrvává, je nezredukovatelná.

«Naše doba je nedůvěřivá vůči slovům, vyhýbá se dogmatům. A přesto zná význam touhy. Zmateně touží, bez toho aniž by věděla po čem, jestli ne po pocitu mít v sobě prázdno, které potřebuje být naplněno».³⁸ Tato touha nezmizí, nezhasne se. Proto Čechov říká, že abychom porozuměli člověku, kterého máme před sebou, bod, na který je potřeba se dívat, je jeho touha: «Když jsem v minulosti měl chuť někoho nebo sebe sama pochopit, zkoumal jsem ne činy [jako to naopak děláme my: s moralistickou zarputilostí vůči nám samotný, jednoduše zablokujeme pohled na tom, kde chybujeme, abychom se pak “ztloukli”], ve kterých je vše komplikované, ale touhy». Je to to, co dělá Ježíš: na co se vlastně dívá u Samařanky? Na její žízeň, na její touhu. On se obrací na žízeň oné ženy: «Já mám vodu, novou vodu, odlišnou, jedinou, která uspokojí tvou žízeň».³⁹ V tomto smyslu Čechov prohlašuje: «Řekni mi, po čem toužíš, a já ti povím, kdo jsi».⁴⁰

Celé naše já je v naší touze, vše spočívá v tom, co autenticky a hluboce chceme. A ty, co nyní chceš, po čem toužíš? «Věřím, že toto mé neustálé odvolávání se na touhu, které mi přichází ze zkušenosti mého života, [...] je jedna z věcí, které činí to, co říkám sympatičtější [zajímavější], protože je to něco evidentně lidského, ale je to to, co je nejméně přijímané»,⁴¹ protože všichni by to chtěli udusit – jak jsme před chvílí řekli -, dívat se na druhou stranu, pošlapat jí.

Jak v této situaci žít? Odkud začít, abychom získali život, který riskujeme, že ztratíme? Tato otázka vyjadřuje existenciální nutnost, je to jako trn v patě. Z důvodu nezredukovatelnosti touhy, která vydrží navzdory šíření se nicoty, a která činí život dramatickým tím, že nechává, aby otázka ještě více pálila, stojíme před alternativou: buď rezignovat a dívat se na druhou stranu, tvářit se jako by nic a dělat si srandu ze sebe sama, nebo nechat, aby celá naše touha křičela, vyhovět veškeré naléhavosti srdce, kterou nikdo nemůže zhasnout. Můžeme uznat realitu, počínaje naším rozpakem a křičet.

Ale... je rozumné křičet, jestli – nakonec - není nic? Někdy se přistihneme zdeptaní, unavení křičet. Jindy převládne pochybnost, že má cenu křičet. Důvod této skleslosti, této pochyby je, že bereme samozřejmě existenci křiku srdce, oné touhy, která odolá jakémukoliv nihilismu. Ale existence křiku, otázky, touhy, je to to nejméně samozřejmé, co existuje. Je to tak pravdivé, že když nad tím přemýšlíme, začínáme žasnout nad jeho existencí. Nyní, co sebo přináší existence křiku?

Jestli existuje křik, existuje odpověď. Tvrzení tohoto typu se nám někdy zdá být těžké k pochopení. Důvod je ten, který jsme řekli: bereme samozřejmě křik. Giussani používá až do hloubi rozum, věrný tomu, co vyplývá ze zkušenosti, rozpoznává permanentní zákon: «Potvrzení existence odpovědi» je «implikováno v samotném faktu otázky»⁴² Ať už je jakkoliv tajemná, odpověď existuje. Je implikovaná v otázce (v tomto směru, v citovaném rozhovoru si Maggiani všimá, že odpověď «je již v otázce»⁴³). Vskutku, naléhá Giussani, «člověk potlačuje otázku, když neuznává existenci odpovědi».⁴⁴ Otázka významu, lásky, naplnění je implicitní potvrzení celistvosti, «poslední odpovědi, která spočívá za existenciálními zakusitelnými modalitami», ale existuje. Proč vím, že existuje? Protože – opakuji – její existence je implikována v samotné dynamičnosti mé

³⁷ Lk 15,11-32.

³⁸ E. Varden, *La solitudine spezzata. Sulla memoria cristiana (Zpřetrhaná samota. O křesťanské paměti (památce))*, Edizioni Qiqajon - Comunità di Bose, Magnano (Bi), 2019, str. 143.

³⁹ Srov. Jan 4,4-42.

⁴⁰ A. Čechov, «Una storia noiosa» (Nudný příběh) in Id., *Racconti (Vyprávění)*, Einaudi, Turín 1974, str. 201.

⁴¹ Fraternalità Comunione e Liberazione (FCL), *Documentazione audiovisiva (Audiovizuální dokumentace)*, Den meditace pro sezdané, Milán, 23. ledna 1977.

⁴² L. Giussani, *Il senso religioso (Náboženský smysl)*, cit. dílo, str. 76.

⁴³ M. Maggiani, «Il cambio della vita» (Změna života), cit., str. 15.

⁴⁴ L. Giussani, *Il senso religioso (Náboženský smysl)*, cit. dílo, str. 75.

osoby, v struktuře naléhavých potřeb mého lidství. «Kdyby byla odstraněna hypotéza nějakého “mimo”, ony nároky by byly nepřírozeně udušeny».⁴⁵

4. Jedno «ty», které přijímá křik

Otázka vyčerpávajícího významu, lásky a úplného naplnění je ustavující naší mysli, je jejím nejvyšším vyjádřením. Její samotné kladení si nás “nutí” k tomu, abychom potvrdili existenci odpovědi, i když za horizontem toho, co měříme.⁴⁶ Jinak by zde nebyl křik, nevysvětlili bychom si existenci otázky. Když zrušíme kategorii možnosti, kterým je samotný rozum, když kvůli obtíži potvrdit odpověď říkáme: «Není možné», zapíráme rozum ve své samotné podstatě, ubíjíme jeho životní dynamičnost. Kdybych se ocitl ztracený v lese, křičet «Pomoc!» by bylo to nejrozumnější gesto. Ale křičet sebou přináší možnost, že je zde někdo, kdo poslouchá můj křik. Ať už je velmi vzdálená, nemohu vskutku nikdy *absolutním* způsobem vyloučit možnost, že mě někdo druhý poslouchá. Jinak by bylo absurdní křičet. Takže v samotném okamžiku, kdy – kvůli obtížím, které potkávám – popírám možnost, že někdo poslouchá můj křik, potlačuji křik, můj rozum se zatemňuje. Toto je «iracionalita» (toto je «zoufalství»⁴⁷, to, čím je současný člověk – každý z nás – silně pokoušen: kvůli obtížím, které podél cesty potkává, říká: «To není možné» a tím, že popírá možnost odpovědi, zakouší ochabování odpovědi, zatemnění rozumu, slabost touhy. Kdy se odpověď znovu probudí? Když před sebou nalezneme přítomnost, která odpovídá, přítomnost na úrovni naší otázky po celistvosti. Nemáme tedy potíže si představit, jak se silně a nezadržitelně zesiloval křik slepého Bartimaiose, když se dozvěděl, že se přibližuje člověk, o kterém slyšel říkat, že odpovídá na hlubokou otázku života lidí.

«Když vycházel s učedníky a s velkým zástupem z Jericha, seděl u cesty syn Timaiův, Bartimaios, slepý žebrák. Když uslyšel, že je to Ježíš Nazaretský, dal se do křiku: [člověk křičí tváří v tvář někomu. Kolem Bartimaiose prošlo hodně lidí, ale jen když uslyšel mluvit o onom člověku, o člověku se jménem a příjmením, začal křičet:] [...] “Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou!” [nekřičí se tváří v tvář komukoliv, křičí se tváří v tvář člověku, který má přesné jméno]. Mnozí ho napomínali, aby mlčel. On však tím více křičel: “Synu Davidův, smiluj se nade mnou!” Ježíš se zastavil a řekl: “Zavolejte ho!”. I zavolali slepého a řekli mu: “Vzchop se, vstaň, volá tě!” Odhodil svůj plášť, vyskočil a přišel k Ježíšovi. Ježíš mu řekl: “Co chceš, abych pro tebe učinil?”».⁴⁸

Od té doby, od doby kdy Ježíš vtrhnul do historie, je na obzoru života lidí jedna Přítomnost, ke které můžeme křičet, Člověk, který se nás tváří v tvář křiku každého z nás ptá: «Co chceš, abych pro tebe učinil?». Je zde Člověk, který objímá náš křik, jedna Přítomnost, kterou již nikdo nemůže smazat, natolik je Faktem, který se stal a který se stává, současný, který přetrvává v historii. Možnost potkat ho je dána každému z nás. Ať už je situace, ve které se nacházíme, jakákoliv, vyprahlost nebo únava, kterou na sobě máme, neschopnost být zasaženi věcmi nebo nicota, která nás přepadává, nikdo se nebude moci vyhnout tomu, ať už zaujme jakýkoliv postoj, že bude zasažen, že znovu uslyší zaznít, zaburácet Kristovu otázku jako namířenou přímo na sebe: «Co chceš, abych pro tebe učinil?». A nic nám nemůže zabránit v tom, abychom odpověděli jako slepý Bartimaios: «Pane, ať znovu vidím!»,⁴⁹ ať mohu «vidět», tedy zakoušet Tvou přitažlivost, která mě táhne ven z nicoty.

Proč jsme spolu? Protože i my jsme se jako Bartimaios potkali tuto Přítomnost, která je schopná přijmout křik naší lidskosti a znovu vzbudit poslední, neredukovatelnou lásku k nám samotným,

⁴⁵ *Tamtéž*, str. 160.

⁴⁶ Giussani píše: «Vrcholem získání rozumu je vnímání existujícího, nedosažitelného neznáma k němuž veškerý je veškerý pohyb člověka určený, protože na něm i závisí. Je to pojetí *tajemství*» (L. Giussani, *Il senso religioso (Náboženský smysl)*, cit. dílo, str. 162).

⁴⁷ Srov. L. Giussani, *Il senso religioso (Náboženský smysl)*, cit. dílo, str. 98-100.

⁴⁸ Mk 10,46-51.

⁴⁹ Mk 10,51.

jinak nemyslitelnou něžnost vůči nám, a podpírat naše kráčení, abychom neuklouzli do nicoty. Jsme spolu, abychom křičeli jako slepý z evangelia. Pouze proto, že je zde tato Přítomnost, tím, že uděláme prostor pro ní v nás a mezi námi, můžeme naplno žít.

Dělat prostor v nás pro tuto Přítomnost má jméno. Jaké? Ticho. «Ticho [...] není nicota, ticho je modlitba, je to vědomí, že stojíme před Bohem, [...] je to otázka».⁵⁰ Ztrácíme příliš času mluvením o věcech, které nemají žádnou hodnotu a nenabízejí nám žádnou pomoc k žití. Tváří v tvář všem těm, kteří nám říkají – různými způsoby, ve kterých se roztržitost může živit - : «Nekřič, nekřič, nekřič!», můžeme to ale udělat jako Bartimeos, který křičel ještě silněji: «Ježíši, smiluj se nade mnou!». Jestliže v nás rezonuje minimum lásky k nám samotným, tento křik naplní naše ticho. V nevyhnutelném dramatu žití můžeme necenzurovat, nepodlehnout naší zranitelnosti a naší bezmoci, protože je zde jedna Přítomnost, která nás objímá, která objímá veškeré naše zmatené a neklidné lidství, která se sklání k našim ranám a ptá se nás: «Co chceš, abych pro tebe učinil?».

⁵⁰ L. Giussani, *La convenienza umana della fede (Lidská výhodnost víry)*, Bur, Milán 2018, str. 212-213.